

szi megformálás tehát természetesen következik a tartalomból.

Kevésbé természetes ez a szerkesztésmód az *Ezerkilencszázötvenegy* című novellával kezdődő sorozatban. Az öt novella hőse — mint az író — egy, a társadalom sűrűjéből, mélyrétegeiből indult tanár, akinek kicsinyes környezetével is, önmaga vadon nőtt ösztöneivel is meg kell küzdenie, hogy eljusson a magasabb rendű emberré válásig. Gerelyes szimbolikus funkcióval terhelt betéteket, „előzeteseket” is beilleszt egy-egy története elé. (*Karabás, Tigris*). Törekvése az, hogy ezáltal még jobban megvilágítsa a témában kibontott mélységeket. A szimbólumnak e jellegzetesen epikus tárgyhoz való közelítése azonban inkább érdekes kísérletnek, semmint kiforrott megoldásnak nevezhető. A két tényező — drámaiság és szimbólum — kiegészítő játék, mimika nélkül balladai homállyá szűkíti az epika nyugodt, széles sodrását.

A kötetet záró állatnovellákban sokkal természetesebb szerephez jut a szimbólum. E finoman hangszerezett példabeszédek sem aesopusi, sem bibliai őseikre nem hasonlítanak. Ahol az alkotóelemek legsimábban illenek egymásba, úgy tűnik, az író valami egészen újat fedezett fel (*Al Boháken*).

Vitatható, mennyiben helyes szociog-

ráfiát és elbeszélést egy kötetbe gyűjteni. Ettől függetlenül az egész igényes voltában a legkiválóbb egyenetlenség a *Szobatársak* című kerettémára készült három kis történet, amely színvonalban alatta marad a kötet más darabjainak.

Gerelyes újabb kötetében is felbukkannak alkotói módszerének heterogén elemei. Ezek közül a legtöbb buktatót a sűrített szerkesztésmód és az epikus tárgy esetenkénti ellentéte szolgálta. Vitathatatlan érdeme azonban, hogy bátran nyúl modern és erőteljes művészi kifejezőeszközökhöz. Legtöbb már pályája kezdetén feltűnik. Így a *Tövisre szúrt bogár* címében tartalmaz szimbolikus utalást, mint többletet. Sikerültebb írásaiban összehatásként tulajdonképpen szürrealisztikus felhangok jelennek meg, némileg Dürrenmatt-ra is emlékeztetve (*Kegyetlen történet, Káin, Kitörés*). Minden remény megvan rá, hogy kifejezőeszközei megfelelő arányba rendeződve mind erőteljesebben szolgálják az író fontos mondanivalóját. Erőteljes nyelve, hajlékony stílusa is biztosíték erre, amelyből — előnyére — eltűnőben vannak a korábban furcsán egyéni jellegű fölöslegesen is értelmezői helyre beékelt hosszú közbevetett mondatok. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1967.*)

LOVRITY ENDRE

MOCSÁR GÁBOR: FECSKÉK ÉS MIATYÁNK

A novellás kötet érdekességeként talán azt az egységet kell először kiemelnünk, mely sajátossá teszi a kötetet, mint *novellafüzért*. Ez az egység jelenti a szerkesztés jellegzetességét, de ennek oldaláról közelíthetjük meg legjobban azt az emberi sorsokat és portrékat rendszerező írói szándékot is, mellyel Mocsár Gábor rendet akar látni a mai falu kusza világában. Kínókat csigáz fel és kérdéseket feszeget szüntelenül; minden novellája egy sor újabb és újabb kérdőjelet támaszt. Nem az a célja, hogy ezekre a kérdőjelekre jól tagolt, világos válaszokat adjon — ki vállalkozhatnék nyugodt lelkiismerettel erre —, hanem embertípusokat, emberi magatartás-formákat állít e kérdőjelek mögé. Ezekben *éreztetni meg* az igazságot.

Ez az oka annak, hogy minden novellája után marad valami fanyarság, maga az olvasó is szeretne tovább spekulálni a dolgon, egy-egy szereplőnek

megmagyarázni valamit, vagy ítékezni valakik fölött; vagyis beleavatkozni a históriába. Az író mindezt úgy éri el, hogy nem ír rendkívüli dolgokról: munkaegység-számításokról, piszkos kis csalásokról, emberi botlásokról, családtagokról, nagyon hétköznapi dolgokról esik szó novelláiban. Kihasztnált emberek és ügyesen összefogó klikkek napi ügyeiből alakulnak ki történeteik. Szintezsinte nem is az irodalomkritikus dolga lenne állást foglalni mindazokban az ügyekben, melyeket novelláiban felgöngyölt, hanem a leginkább érdekelt brigádvezetőké, tsz-elnököké: annyira szakszerű és gyakorlati kérdések találkoznak itt.

A novellák cselekményének színhelye mindig ugyanaz az alföldi táj, s szereplői is rendszerint ugyanazok: Murin Béla, az esendő, de mindig tiszta szándékú tsz-elnök, aki korábban a járási tanács osztályvezetője volt, az asztal „másik oldalán” ült, s most kétségbe-

esetben birkózik a gyakorlattal; Varga Paja, az izgága igazság-bolondja, a sípoló tüdejű, konok paraszt, aki ha részeg, mindenkit meg akar ölni, de „legelőbb” az áldatlanul küszködő Murint; Végső Imre, a bamba, hígcsú éjjeliőr, aki tutyimutyi téblábolásáért napi háromnegyed munkaegységet kap, hogy a brigádvezető zavartalanul jár-hasson a feleségéhez. Igaz — ezt a társai mondják — „sír az, csak nem mutatja... Nehéz kereset az ilyen”. Igaz ugyan az is, hogy ez a Végső Imre a maga együgyűségében letagadhatatlan, belső zokogással szedegeti össze és rakosgatja sorba a mérgezett legyekről le-hullott, villámröptű fecskéket. Erre a keserves vállalkozásra ezek között az emberek között csak ő lehet alkalmas. Ő a legszánandóbb és a legesendőbb figura: törvényszerű, hogy a juhhodály kedves fecskéinek tömeges tragédiáját neki kell igazán átélnie, akinek se esze, se joga, se lehetősége ahhoz, hogy saját tragédiáján gondolkodjék.

Ilyen újra és újra visszatérő figura Kisvárdi, a túlontúl lojális, de mindig ugrásra kész főkönyvelő. Ő az örök keljfeljancsi, aki buzgón szidja a régi, ostoba vezetést, de ez valahogyan rossz-szul áll neki; még a szeme sem áll jól. Hozzá tartozik és vele egy követ fúj Kincsesné, hatalmas terebélyeivel, ravaszságával és tudatlanságával. Erdekes epizódfigurákként bukkannak fel a szomszéd elnökök: Borsai, a mindent kiravaszködő, ügyes kupec; a kiismerhetetlen „Béke” Sanyi, a maga tettetett együgyűségével; Szakadati, aki mindenkinek az eszén túljár, s Dobó, az evőgép, akivel mindig, minden munkahelyen meg voltak elégedve, bár mindenhol szívesen búcsúztak tőle; lehetőleg nem kezdeményez semmit, de minden-nél behatóbban érdeklí az elnöki pré-mium.

Ezek a figurák játsszák esendő szerepüket e szikár alkatú, rejtett szenvedélyű történetekben. Mindig új és új szituációkba kerülnek, cselekedeteik mindig mások, de arcuk mindig ugyan-az. Az adott helyzetekre mindig következetesen, a maguk módján reagálnak. Az *életszerűségnek* ez a legerősebb vonása e könyvben: az élet megy, kavarog a maga fura medreiben, mindig új fordulatokkal, de az emberekben ugyanazokkal a jó és rossz ösztönökkel; „... az élet se nem jó, se nem rossz, hanem a kettőből kevert szántóföld: mindenféle mag megterem benne” — mondja az író kissé keserűen, kissé bizakodóan.

Minden novella az igazságot keresi, a

becsületes munka helyét és értelmét. Ebben a szenvedélyes keresésben jut el az író a maga legfontosabb humanista mondanivalójáig, s egyben legsúlyosabb töprengéséig:

„Fojtsátok el az emberben... a jósgót, üzzétek ki belőle az összhangot, ami a világgal őt egybekapcsolja, üzzétek ki őt a megértésből a kilátástalanságba, meglátjátok, miként durvul el nemcsak ő maga, hanem a világ is körülötte. A központja mindennek az ember, abból sugárzik ki a jó is, a rossz is.” Ez így azonban csak féligazság: „Vagy talán fordítva igaz? Ahogy a világban rend van vagy rendetlenség — úgy lesz rend az emberben is? Talán mégis ez az igaz. Egy bizonyos: valahol el kell kezdeni.”

Így derül ki, hogy a naturalisztikusan egyszerű és hétköznapi történeteket szenvedélyes líra mozgatja, mely sohasem leplezi le önmagát, de a gondolatformálásban, az alakok szembeállításában, csatlódásaiban bukásaiban mindig fontos szerepe van. (Különösen jellemző ebből a szempontból a *Pirostövű nád* és a *Fecskék és miatyánk*.)

Ez a másik kapocs a novellák között: az alakok azonosságán s a cselekmény egymásba ötlő szálain túl az *érzelmű, lírai egység*, mely az író erkölcsi ítéleteinek egységét is jelenti. Ez a belső hév fűti alakjait is, bár az író igyekszik személytelen maradni. Úgy tesz, mintha csupán az indigó szerepére vállalkozna a valóság és az irodalmi alkotás között. Azonban a tempós, aprólékos ábrázolásnak is mindig meghatározott célja van: következetesen csak olyasmikről szól, amik teljesen plasztikusak a figurát. Olykor ezzel a plasztikus aprólékossággal tárja fel egy *helyzet* lényegét is: míg Murin Béla kétségbeesett igyekezettel próbálja meggyőzni nagy álmának igazságáról Dobó Endrét, az csak eszik, eszik, eszik. A „melegvízű tenger”-ről, az Alföld felszíne alatt buzgó kihasználatlan kincsről van szó; az áradozó Murint nem sokat halljuk, annál részletesebben figyeli az író a *történelműleg* is annyira jellemző ellenpontot, a kolbászt rendületlenül, szakszerűen, odaadással rágó Dobó Endrét.

Ez a jelenet: a két ember tragikomikus párharca talán a legjellemzőbb Mocsár Gábor helyzetábrázoló módszerére, szimbolikájára, de sajtós *humorára* is, melyben a csendes ironia jól megfér a vaskossággal, s mely mindig a *groteszk* felé hajlik. E groteszk helyzetekben mindig jellemeket, sőt sorso-kat ábrázol; mikor az ütődött Végső Imre rajtakapja feleségét a brigádve-

zetővel, az asszony kitudszolja az elképedten hebegő férjet a konyhára, s ott két hatalmas pofont ad neki. Ilyen groteszk humora van a *Kockázatok* váratlan befejezésének is: a letört Murin Béla, miután visszatér a Dobó Endrével való reménytelen tárgyalásról, beoson a feketefuvaron kapott traktoros csinos feleségéhez. Így azután nem tudódik ki a feketefuvar. Ez az ő „lázadása” saját reménytelensége ellen.

Csetlő-botló emberek: az író mégis hisz bennük, a kavargó, alakuló élet kreatúráját fedezi fel mindegyikben, s igazságukat bogozza. Olykor mégsem tudja, vagy talán nem is akarja leplezni érzelmeit: mikor a nyikhajokról, a csalókról, a kiskirálykodó parasztnyomorítókról beszél, e kavargó világban is a legélesebben válik szét a két erő, mely ma termelőszövetkezeteinkben közrehat. Hőseinek annyira igyekszik minden oldalát bemutatni, hogy ábrázolása olykor már hűvösen tárgyilagossá válik; mikor azonban élő úgyről, nagy nemzeti közügyről van szó, lírai hűvű csap fel máskor oly dísztelen köznapisággal beszélő hősenek szavaiból. Az Alföld alatt dús ereken feszülő „melegvízi tenger” — mely talán évszázadokra változtathatná meg nemcsak a magyar kultúrtáj, de a magyar nemzetgazdaság arculatát is — oly nagy gondolat, hogy mikor erről szól, éreznünk kell: ez meghaladja egy novellás kötet feladatait és lehetőségeit.

Mocsár Gábor könyve inkább a kér-

dések könyve, mintsem optimista alkotás. Mikor egy másik novellában Murin Béla életrevaló elnöktársát, „Béke” Saonyit meggyőzi arról, hogy a melegvízforrásokban fantázia van, első tennivalóként határozzák meg: ha ez ügyben mennek Pestre a fejesekekhez és az illetékesekhez, magukkal viszik az ötliteres demizsont is, muskotállyal megtöltve. A nagy gondolatokért és a jószándékért piszkos kis emberi gyöngeségek, butaságok ellen kell harcolni. Murin is csak fuldoklik, mindig egyedül van, szövetségese egy sincs. Nehéz helyzetekben, mikor gyors ítélőképességre, világító ötletre lenne szüksége, keservesen berug, vagy éppen csak a sav markol a gyomrába, s cselekvés helyett egy-egy kanál szódobikarbónával segít magán.

Hol hát a megoldás? Kik lehetnek a szövetségeseik? A feleletet a *Fecskék és miatyánk* című novellában érezzük meg. Murinban van annyi elszánt jóakarat és erkölcsi bátorság, hogy elfogadja a keserű, gúnyos „téesz-miatyánkot”, s harcba szálljon a körülötte garázdálkodó bennfentesek klickjével. Így sikerül végre közel jutnia a becsapott emberekhez. A könyv végső tanulsága ez: rendet teremteni csak azokkal együtt lehet, akiknek a munkája alapfeltétel képezi mindenféle rendnek; s ezzel felszéli a válasz az egész társadalmat érintő etikai kérdésekre is. (*Tiszatáj—Magvető Könyvkiadó 1967.*)

IMRE LAJOS

FÖLDEÁK JÁNOS: APÁK LÁNYA

Vajon mi zajlik le egy 45 éves, már másfél évtizede magányosan, csak hivatásának élő trösztigazgató lelkében, amikor váratlanul eléje áll egy szép fiatal nő, aki meghalt feleségének leánya, de akit az asszony — az ő hadifogsága idején — más férfitől fogant, és akit eddig a nagyszülők neveltek? Mégpedig azzal áll a lány a meghökkenett trösztigazgató elé, hogy mondja meg, ő-e az apja, aki anyjának férje volt, s akinek nevét is viseli. Pontosabban: a vélt apjához jött, mert nem tudta megérteni, hogy ez a férfi, halott anyjának volt férje, miért nem vesz őrá tudomást; majd amikor a férfi köntörfalazását megérzi — homályos sejtésektől zaklatva — a teljes igazságot követeli.

Vajon mi zajlik le ekkor és innét kezdve az igazgató lelkében? Miféle emlékek, volt viszonyok, helyzetek to-

lakszanak elő; milyen megfontolások, előítéletek, szándékok, tervek, célok tolnak egymásra ebben a biztonságából és nyugalmából kizökkentett tudatban? Erről szól a regény.

Izgalmas lélektani rejtély ez, tetézz azzal, hogy az igazgató — Ojtó Péter — maga sem tudja, ki a lány valóságos apja, sőt a valóságos apa — Vekerdi Antal — sem tudja, hogy van egy 18 éves felnőtt lány a világon, aki az ő lánya. (Előfordulnak ilyen esetek!)

Az igazgató végzetes hibát követ el azzal, hogy kitér az egyenes, nekiszegzett kérdés elől, s felesége leányát ráveszi, várjon türelemmel (!) a válaszra. A kivárási idő alatt lázas sietséggel igyekszik rendet teremteni lelkében, mert rengeteg dolgot kell önmagában tisztáznia: Megmondhatja-e — a halott asszony emlékének megsértése nélkül — a leánynak, hogy nem anyja törvé-